

Johannes Vorst Friedrich Polmann

De Studio Sermonis Tum Veri, Tum Falsi Diatriba

Rostochi[i]: Richelius, 1653

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn730155331>

Druck Freier Zugang

RU phil 1653

Johann Vorstius

Friedrich Polmann

ΣΥΝΘΕΩ.

DE

STUDIO SER-
MONIS TUM VE-
RITUM FALSI

DIATRIBA,

QVÆ

L. Mühlhoff

IN ILL. ACADEMIA ROSTOCHIENSI
PLACIDÆ VENTILATIONI
SUBJICIETUR

A

PRÆSIDE

M. JOH. VORSTIO,

ET

RESPONDENTE

FRIDERICO POLMANNO,

HAGIOGÆO HOLSATO,

DIE XXX. MARTII.

ROSTOCHI

Typis Johannis Richelii, Senat. Typographi.

ANNO M. D. C. LIII.

SERENISSIMO ET CELSISSIMO
PRINCIPI AC DOMINO,

DN. FRIDERICO,
HEREDI NORVEGIÆ, DUCI SLESVICI,
HOLSATIÆ, STORMARIÆ ET DITHMAR-
SIÆ, COMITI OLDENBURGI ET
DELMENHORSTÆ &c.
DOMINO MEO CLEMENTISSIMO.

Misso à te, Serenissime & Celsissime Princeps, ad hunc bonarum literarum mercatum, id mihi incumbere facile intelligo, ut & recta discam, & sermone ea expromere valeam. Hæc scilicet sunt duo ista, quæ omni ævo à sapientibus commendata sunt his qui ad bonas literas animum appulerunt. Et Græci quidem, cum duo ista commendare voluerant, unum eorum *ὀνειδος*, alterum *δύναμις ἐπιμανευτική* eleganter appellarunt. Quæ igitur incumbere mihi scio, ea exsequi, quocumque modo id fieri possit, velim. Eorum autem posterius nescio an rectius consequi quis possit, quàm si pro more Academico, certum quoddam argumentum constitutur, de quo placida instituaturs disceptatio & *συζητησις*. Quamobrem & ipse, Serenissime Princeps, hanc exercitii rationem, dum licet, inire velim: eumque in finem, quæ in has chartas conjecta sunt, disputationis cuiusdam argumentum facere placet. Cæterum ipsam hanc commentatiunculam ad tuam Celsit. humilimè defero, velimque, eam leve quoddam documentum esse grati ejus animi, quem à multis jam annis tuæ Celsi. debui, & adhuc debeo. Humilimè item tuam Celsi. oro ac obtestor, ut hoc Academicum exercitium serenâ fronte suscipias, meque clementiâ tuâ prosequi ulterius digneris. Seruet te Deus, ô PATER PATRIÆ, in multos adhuc annos, tuumque populum sub umbone tuo amplius feliciter agere jubeat.

TUÆ CELSIT.

Humilimus Servus & Alumnus,
FRIDERICUS POLMANNUS,
HAGIOGÆUS HOLSATUS.

Duplici λόγῳ differimus homines à brutis animantibus, tum eo quem Græci ἐνδιάθετον & τὸ ἔσω vocant, tum & illo, quem iidem vocant προφορικὸν & τὸ ἔξω. Prior quidem λόγος, est ipsa de rebus cogitatio, ipsa intellectio: posterior verò est quædam sonorum ac vocum certo ordine modoq; instituta congeries. Prior quoq; sine dubio multò excellentior est quàm posterior. Ejus tamen λόγος qui excellentior est, imaginē & ἀνάλογον quiddam expressum videmus in ipsis quoque brutis: alterius λόγος non item. Non audias canem aut bovem nostra verba conari. Elephantis miræ quædam & exfors inter bruta est solertia. Ad utendum vocibus autem bestia illa assuefieri haud potest. Quorundam volucrum ea facultas est, ut pauca quædam nostra verba imitentur: idq; non nisi hominum curâ atq; operâ accedente. Quòd autem λόγῳ τῷ ἐνδιάθετῳ hominum, in brutis analogum est, id brutis est prorsus naturale.

II. Cæterum homines, qui multò plura capere possunt quàm bruta, de ipso quoq; sermone formando cogitare possunt. Ut verò cogitent de eo, fit propterea præcipuè, quòd sermonem animadvertunt sibi utilem esse atq; necessarium. Est ubi nos scire opus est idem illud quod sciunt alii. Est item ubi quod alii sciunt, nos quoq; scire est opus. Sed hæc ipsa obtineri haud possunt absq; sermonis beneficio. Quo fit igitur, ut sermonem formare discamus, qualem jam ante nos formarunt alii. Est ille signum cogitationis nostræ. Et, ut Philosophus cap. I. *ἡ ἐρημία* habet, τὰ ἐν τῇ φωνῇ, τὸ ἐν τῇ ψυχῇ παθημάτων σύμβολόν ἐστι.

III. Sed istud cogitationum nostrarum signum valde varium est. Possunt diversarum nationum homines unum idemq; cogitare, e. g. Deum esse justum: non autem omnes illi cogitationis istius unum idemq; signum proferre possunt, aut solent, quòd, quid ipsi cogitent,

gitent, doceri possint alii. In quam sententiam præclare iterum prædictus Philosophus in eodem loco: ὡσαύτως ἔδὲ χάμματα πᾶσι τὰ αὐτὰ, ἕτως ἔδὲ Φωνὰι αὐτῶν. ὧν μὲρ τοὶ ταῦτα σημεῖα πρῶτως, τὰ αὐτὰ πᾶσι παθήματα ἢ Ψυχῆς.

IV. Cæterum quemadmodum istud cogitationum genus, quod enunciationem vocant, eaq; appellatione ab aliis cogitationum generibus separant, vel verum est vel falsum: ita & sermo qui ejus signum est, vel verus vel falsus est. Vera quidem cogitatio est, si cogitem, aliquid alicui competere sive inesse, quod revera ei competit sive inest: item, si cogitem aliquid alicui non competere sive non inesse, quod revera nec competit sive inest. Falsa verò cogitatio est, si cogitem, aliquid alicui competere quod ei non competit, aut, aliquid alicui non competere, quod tamen revera competit atqve inest. Qui sermo igitur cogitationis veræ signum est, is & ipse verus dicitur. Qui verò cogitationis falsæ signum est, quiq; adeo ipsas res male separat, aut conjungit, is & ipse falsus est dicendus.

V. Jam obligati sumus homines, quemadmodum ad alia quædam, ita & ad utendum apud alios, interdum quidem sermone vero, aliàs verò sermone falso. Vel, quod idem est, vult ac jubet nos summus rerum arbiter, interdum sermone vero uti, aliàs sermone falso. Plato lib. I. de Rep. veriloquvium ad justiciam refert. Tullius item in lib. I. Off. quæstionem de veritate eloqvendâ ad justitiæ fundamenta refert. Ubi verò obligati sumus ad utendum sermone vero, ibi facile intelligitur nos obligatos quoq; esse ad abstinendum sermone falso. Quod si igitur tum sermone falso uti quis velit, ubi utendum est vero, meritò id ipsum in vitiis ponitur. Et potest sanè sermoni vero studeri, ubi ita fieri debet. Potest item eidem studeri, ubi id fieri est nefas. Rursus & sermoni falso studeri potest ac solet, ubi id fieri nefas est. Est item, ubi id fieri omnino convenit ac debet.

VI. Quoniam autem sapius vero sermone uti, verumqve dicere oportet, quam sermone falso: fit ut ῥ vero sermone uti & verum dicere, in rectis factis poni soleat, neglecto ferè illo, quòd interdum non verò, sed falso sermone uti oportet, aut, si illo nolis, prorsus nullo utendum est. Rursus, quia sapius falso sermone est abstinendum quam vero: fit, ut ῥ falso sermone uti, falsumvé dicere,
in vi.

in vitis ponatur, neglecto ferè, quòd & falso sermone quandoq; uti oportet, & vero contrà est abstinendum. *Veracem* Latini dicunt, quì libenter verum dicit. Non autem eo vocabulo simul comprehendunt & verum dicere, ubi non oportet. Et ab eà voce κερ ἀναλογία formari solet *veritas*: quâ voce ipsum habitum vero sermone, ubi id oportet, utendi appellant Ethici. Græci Φιλαλήθη appellant, quem Latini *veracem*. Vocare etiam cum Aristotele possis ἀληθευπικόν. Nam ἀληθεύειν significat *verum dicere*. A quo verbo formatum adjectivum in κερ, talem significare potest, qui verum dicere cupit, qui ad verum dicendum est pronus.

VII. Sed nec quodvis *verum dicere* comprehendere possunt, cum & ἀληθεύειν in recte factis ponunt, & τὸ Φιλαλήθη & ἀληθευπικόν laudibus mactant. Sic etiam, cum & ψευδεως vituperant, non possunt intelligere *quodvis falsiloquium*. Agnoscunt enim, oportere aliquando ψευδεως. Eustathius ad Od. β: ψεύσπη κτ κερὸν ὁ σφός. De quo nescio an recogitarit Philosopho cum lib. IV. Eth. Nic. c. 13. scripsit: κερ ἂν τὸ κερ ψεῦδ & φαῦλον κτ ψερτόν, & ἰ ἀληθές κερὸν κτ ἐπαινετόν, *Per se quidem falsum est malum & vituperabile: verum autem bonum ac laudabile est.*

VIII. Latini vocem habent quâ eum designant, qui ad falsum dicendum pronus est, ubi id fieri non decet. Vocant quidem *mendacem*. Sed & cognatas voces *mendacium* & *mentiri* ut plurimum in malam partem usurpant. Cum verò *mendacium dicere* & *mentiri* in bonam partem usurpant, tum ferè abusus vocum est. Fabius lib. XII. instit. Orat. cap. II. iudicat, *facturum aliquando bonum virum ut mendacium dicat*. Ubi sanè & *mendacium dicere* nihil aliud significat quam *falsum dicere, falso sermone uti*.

IX. Apud Gellium P. Nigidii, hominis ex antiquissimis Latini, hæc sunt verba: *Inter mendacium dicere & mentiri distat. Qui mentitur, ipse non fallitur, sed alterum fallere conatur. Qui mendacium dicit, ipse fallitur.* Item: *Qui mentitur, fallit quantum in se est. At qui mendacium dicit, ipse non fallit, quantum in se est.* Item: *Vir bonus prestare debet, ne mentiatur: prudens, ne mendacium dicat. Alterum incidit in hominem, alterum non.* Ita quidem libuit antiquissimo

*Mendacium dicitur
et mentiri an dicitur
vane? (conf. Conf. Conf.
m. nol. ad prog. 15)*

isto Romano duas *phrases* discernere. Nescio tamen ego, an vulgaris sermo id ita tulerit. Id observo, Q. Ciceroni in de petit. Consulatus, *mendacium dicere idem esse quod mentiri.* Verba ejus hæc sunt: *Deinde esse extremum, ut irascatur is cui mendacium dixeris (cui quod promiseras, non præstiteris.)* Paulò ante dixerat: *Qui hoc animo sunt, ut sibi te mentiri malint, quam negare.*

X. Cæterum *mendacium* propriè in malam partem sumi, svadet omnino vocis etymon. Est quidè derivatum à *mendax*. Hoc verò derivatum est à verbo *mentior*: ita quidem, ut pro litera *t*, appareat cognata *d*. Cicero pro Roscio: *Nihil interest inter perjurum & mendacem. Nam qui mentitur, pejerare consuevit.* Et, quem admodum ipsa vox *mendacium* aliquid mali ac pravi designat, ita & phrasin *mendacium dicere*. Rursus, quemadmodum Fabius hanc ipsam phrasin usurpavit in bonam partem, cum dixit, *facturum aliquando bonum virum ut mendacium dicat*: ita & ipsam vocem *mendacium* seorsim quandoque, usurpatam reperias in partem non malam. Tullius in Orat. pro Ligario dixit, *honestum & misericors mendacium*. Pro Cælio item, *modestum, sed non infacetum*. Hinc etiam factum, ut *mendacium* distinxerint in *perniciosum*, *jocosum* & *officiosum*, secundum Augustinum & Gloss. Ordin. ad Ps. V.

XI. Mirum autem est, eos quibus sic distingvere placet, & hoc sustinere dicere, *omne mendacium esse malum per se & naturâ suâ.* Disserit Franco Burgersdicius de mendaciis perniciosis, *ea per se esse mala & nihil in se boni continere quo malum illud compensetur.* Item, *præter propriam rationem mali, detrimentum alicui afferre, eorû nomine injusta esse.* His verò intelligi datur, cætera mendacia quæ à perniciosis ipse separaverat, *officiosum* nim. & *jocosum*, esse & ipsa per se mala; aliquid tamen continere boni, quo malum illud compensetur: *detrimentum* quidem illa non afferre aliis, habere tamen propriam rationem mali. Sed & deinde ampliùs, & clariùs quoque, disserit in eandem sententiam. *Ab Augustini sententiâ, inquit, non videtur recedendum, statuentis, omnia mendacia, etiam officiosissima, peccata esse, & nono præcepto aliisq; scriptura locis prohiberi.* *Nam quod per se malum est, non potest ulla effecti ratione fieri bonum.* *Non enim facienda sunt mala, ut eveniant bona.* *Et licet generales sententia sint, quibus*

quibus in sacris literis mendacia prohibentur: nostrum tamen non est, exceptionem sine manifesto scriptura loco adhibere. Quare contendimus, peccata esse officiosa mendacia, sed peccata tamen, quæ levem habent culpam.

XII. Inconcinna planè hæc sunt, ne quid gravius dicam, & talia ferè, quæ illud Epicuri, omnem voluptatem naturæ suâ bonam esse & non omnem tamen esse appetendam. Sed dicit Franco, non esse facienda mala, ut inde eveniant bona: & quamvis boni aliquid proveniat ex officioso, ut vocant, mendacio, nihilo tamen minus id esse malum. Probet igitur nobis, & falso sermone uti, ubi alterius nihil mali merentis salutem eo promovere possis, id malum esse. Videndum etiam, quid hic vocari malum possit. Malam actionem dicunt moralis doctrinæ Magistri, quæ à lege naturæ discrepat, quam cum sciamus omitti debere: tamen patramus, & in nos admittimus. Bonam contrà vocant, quæ cum lege naturæ congruit.

XIII. An igitur, amabo, mala actio est, si falso sermone utar, ubi alterius, nihil mali merentis, salutem eo defendere & vindicare possim? Quis nostrum credet, in mente suâ descriptam atque expressam esse hujusmodi legem: falso sermone nemo utitur; etiamsi alterum eo juvare ac ab injuriis defendere possit. In nostrâ mente descriptam sentimus planè contrariam legem, hanc nimirum, si falso sermone aliquem, nihil mali merentem, juvare & injurias ab eo defendere possis, tali sermone omnino utendum est. Eandem legem in suis mentibus animadvertenter plurimi quoque alii. Donatus ad Adolphorum Act. IV. sc. III: *Ipsium fallere in tempore quidam de officiis scribentes rectum putant.* Eustathius ad Odys. B. ut jam supra allegavimus: *Ψόραται κτ' κλειρόν ὁ σφός.* Quintilianus item judicavit, facturam aliquando virum bonum, ut mendacium dicat, & quidem nonnunquam levioribus de causis, ut in pueris egrotantibus utilitatis eorum gratiâ multa fingimus, multa non facturi promittimus; nedum si ab homine occidendo grassator averteendus sit, aut hostis pro salute patriæ fallendus. Vide plura in hanc sententiam allegata ab Hug. Grotio in præclaro op. de J. b. & p. lib. III. cap. I. num. IX.

XIV. Et quæ potest aliter? An tu dices, si falso sermone grassator ab homine occidendo aversus sit, id perperam esse factum? debuisse

buisse verum pronunciari, ut grassator hominem consequi atq; interire potuisset? An male egisse putabis obstetrices Israëlitas, qui falso sermone injurias cædesq; defenderunt à multis recens natis? Annon liquet satis, oportuisse planè obstetrices Israëlitas falso sermone uti? Et, si vero tum usi fuissent, easdem graviter peccasse?

XV. Quàm verò ἀπλῶς hæc sunt scripta ab eodem Burgersdicio: *Et licet generales sententia sint, quibus in sacris literis mendacia prohibentur: nostrum tamen non est, exceptionem sine manifesto scripturæ loco adhibere.* Non rectus usus hîc apparet voculæ concessivæ *licet*, & adverbativæ *tamen*. Voluit fortasse Auctor illud dicere, quoniam in sacris literis generales sententia, nec ipsæ sacræ Scripturæ exceptionem faciant, non licere nobis exceptionem ullam facere. Intelligit autem sine dubio ista: μή ψεύδεσθε εἰς ἀλλήλους, ne mentimini alter alteri, Coloss. III. 9. תִּפְדֵּן לְכָל אֶחָד מֵעַמּוּתוֹ, Perdes loquentes mendaciū Pf. V.

XVI. Et verum utiq; est, hæc dicta esse generalia, & prohiberi illis omnia mendacia. Sed sciendum est, non prohiberi illis quovis falsos sermones. Sunt falsi sermones qui κενὸὶ sunt & ἄπρακτοί: sunt etiam, qui φαῦλοι sunt & ψεκτοί. Hos posteriores duntaxat interdicerere voluerunt sancti Viri: non simul & priores. Sunt ea vocabula quibus Paulus & David usi sunt, μετὰ Φαυλότητι & συνελλημμένα, ut Philosophus lib. II. Eth. Nic. c. VI. loquitur. ψεύδεσθε apud Paulum significat *falso sermone uti, ubi non debebas*. Vox כֹּזֵב item non quemvis falsum sermonem significat, sed talem modò, qui cum omitti deberet, tamen profertur. Eadem scil. illorum vocabulorum ratio est quæ Latini mendacium, de quo monuimus jam suprâ. Significat hoc quoque non quemvis falsum sermonem, sed talem qui tum profertur, cum deberet verus proferri. Sic & libido, non quamvis cupiditatem, sive appetitionem, sed *pravam* modò significat. Et homicida non quemvis significat, qui hominem interimit, sed talem modò, qui malè & contra leges id facit.

XVII. Est ubi falso sermone uti oportet. Est verò etiam, ubi non quidem oportet, sed tamen licet falsum sermonem proferre, ita ut eo non pecces. Est deniq; ubi falso quidem uti non decet, sed tamen nec verū proferre oportet. Si quis ex me scire velit, quæ nihil ad ipsum

Ipsum pertinent, non obligatus sum ad verum sermonem proferendum: sed redarguere licet talem hominem, dicereq; *Tuâ quod nihil refert, percontari desinas.* Ita rectius feceris, quàm si falso sermone ad talem hominem utare. In bellis licitum est tum falso sermone, tum quoq; aliis falsis signis hostem circumvenire. Non tamen semper ita facere prorsus oportet. De Romanis proditum est, eos aperto Marte maloisse pugnare, quàm astu & dolis vincere. Apud Tacitum lib. II. legimus, *populum Romanum non fraude, neq; occultè, sed palam & armatum hostes suos ulcisci.* Sic & Ælianus lib. XII. var. histor. cap. 33: *Αἱ ἀρεταὶ τῶν Ῥωμαίων ἀγαθοὶ εἶναι εἰ μὴ διὰ τέχνης ἢ Ἰνδιβλῆς καταγωνίσασθαι εὖ ἐχθροῖς, Etenim Romani virtute fortes esse didicerunt: non technis calliditate vel insidiis hostem superare.* Sed licet tamen insidiis ac bellis uti. Notum est Maronis illud: *Dolus an virtus quis in hoste requirat?* Idq; sequitur ipse

- - Ripheus justissimus unus

Qui fuit in Teucris & servantissimus aqvi.

Uti discernere sciunt dolum bonum à malo. Hinc titulus Pandectarum de dolo malo: ad differentiam boni scilicet. Lege I. ejus tit. ex Ulpiano ita differitur: *Non fuit autem contentus prator dolum dicere sed adjecit malum: quoniam Veteres etiam dolum bonum dicebant: & pro solertia hoc nomen accipiebant, maximè si adversus hostem latronem, vé quis machinetur.* Bartolus notavit, *bonum dolum esse qui committitur adversus hostes publicos.* Augustinus quæst. X. in Josuam: *Cum justum bellum suscipitur, vi aperta pugnet quis aut ex insidiis, nihil ad justitiam interest.* Et Chrysostomus lib. I. de Sacerd. laudandos judicat Imperatores, qui fraude victoriam quæsisissent. Nec immeritò sanè. Per istiusmodi enim dolos in compendium mittuntur ipsa bella, iisdemq; fit, ut multorum hominum caedibus nihil sit opus. Quid quòd ipse Deus non semel jussit non aperto Marte, sed strategematis uti, atq; ex insidiis adoriri hostem? Rectè sanè Eulfratius ad lib. VI. Eth. Aristotelis: *ὁ εὖ βελευόμενος σὺν ἐξ ἀνάγκης ὁ ἀληθῶς ἐστίν. ἐστὶ γάρ ποτε ἢ ὀρθῶς βελευόμενον ἢ περὶ αὐτῶ τὸ ψεύδες βελεύσασθαι, ἢ Ἰπίτηδες ψεύσασθαι πρὸς τινα ἢ ἐχθροὺ ὄντας, ἢ ἀσφάλῃ αὐτῶν, ἢ φίλων, ἢ ἐκκεψῆ αὐτῶν διὰ κακῶ.* *Qui consultat eum non*

B

necessè

*necesse est semper veri esse studiosum. Est enim ubi is qui rectè consulti-
re velit, de ipso falso sermone proferendo consultare debeat, ut oportune
scilicet falso sermone utatur ad aliquem qui hostis est, ut eum decipiat, aut
ad amicum ut eum à malo liberet.*

XVIII. Cæterum strategemata in eo potissimum consistunt,
ut quædam appareant hosti, ex quibus is aliud colligat, quàm quod ve-
rum est: ut si ignes in castris fiant, ex quibus deinde conicitur, hostem
adhuc esse in castris, cum tamen ea jam reliquerit. Sic Darius ut Scy-
thas falleret discessu, canes atque asinos in castris reliquit: quos cum
latrantes rudentesque hostis audiret, remanere Dariùm credidit, ut
Frõntinus lib. I. de Strateg. cap. V. refert. Si igitur istiusmodi signis
uti licet, ex quibus id quod falsum est, coniciat hostis, quidni & signis
verborum uti liceat in eundem finem? Zopyrus Persa tum aliis
falsis signis, tum quoque falso sermone decepit Babylonios, ut hos sub
jugum Regis sui Darii revocaret, ut ab Herodoto proditum est, in
Thaliâ. Idque minimè reprehendendum, sed laudabile factum fuit.

XIX. Sed in ipso quoque bello est, ubi falso sermone uti non
modò licet, sed & oportet. Exempli gratiâ: si quis in manus hostis
inciderit, & verendum ipsi sit, ne verum ex se invito extorqueatur
de patriæ suæ statu, atque ut ipse tormenta sit ferendo, oportuerit tum
falsa quædam dicere, quibuscumque gratiam captare possis, ut ita à
tormentis liberere. Item, si gens quæpiam injusto bello appetatur,
eique adeò injuria fiat; quidam autem ex eâ gente falso ser-
mone apud hostem efficere possit, (quale quid sanè usu venire nihil
prohibet) ne tantum injuriarum innoxie genti inferat, aut inferre
possit hostis, quantum alias, absque falso sermone si foret, inferret: an-
non putas istum hominem prorsus obligatum esse ad utendum non
sermone vero, sed falso? Nobis sanè non aliter videtur, quàm obliga-
tum ipsum esse, & oportere ipsum sic facere.

XX. Cæterum de pace, foederibus ac induciis pangen-
dis res aliter se habet. Si quis ab hoste impugnando desistere
non cogiter, & sermone tamen apud hostem utatur, quâ id animi sibi
esse significet, is non ferendus equidem, sed meritò reprehendus
foret. Inducias pangere nihil aliud significat, quàm ultro citroque
profiteri & promittere, se ab hostili incurfione ad certum temporis
spatium

spatium velle abstinere. Tali verò sermone non decet uti, si ab hostili incurfione abstinere tibi non fit animus, siq; bellum ad tempus omiffurus non fis. Ita enim fieret, ut alter alteri nunquam fidem haberet, atq; adeò nec ipsum bellum, nisi si alter duorum hostium planè oppreffus fuerit, desineret, multaq;ve interea patrarentur mala, quæ absq; falso sermone si foret, fuiffent intermissa.

XXI. Porrò falso sermone uti quoq; licet ad pueros, ad amentes, ad ægrotos, ubi id fit non levitate quadam animi, aut malo consilio, sed bonum in finem, qui absq; falso sermone si foret, vel prorsus non, vel difficulter & non tam commodè obtineri posset. Hoc illud est quod supra ex Quiniliano allegavimus, *in pueris ægrotantibus utilitatis eorum gratiâ multa nos fingere, multa non facturos promittere.* Pertinet huc item quod Maximus Tyrius, Philosophus Platonicus, habet: *ἡ ἰατρὸς νοσῶντα ἐξαπατᾷ, ἡ στρατῆρὶς στρατόπεδον ἡ κυβερνήτης ναύλας ἡ δεινὸν ἔδειν.* Et medicus ægrotum & imperator exercitum, & gubernator nautas decipit: nec quicquam id mali habet. In his præcipuè observari meretur, quod de Imperatore sive Duce belli dicit, licere ipsi *τὸ στρατόπεδον ἐξαπατᾶν exercitum decipere*, hoc est, falso sermone uti apud militem suum, in bonum finem, ad animos confirmandos, adeoq; ad conciliandam victoriam. Agesilaus, ut Plutarchus autor est, cum Pisandrum à Pharnabazo & Conone victum intellexisset, iussit militibus contrarium dici. Ita quoq; dicere licet militi, copias auxiliares jam jam affore, cum tamen nullæ sint venturæ. Licet dicere, hostem ab altero cornu jam fugere, si maximè id non sit verum. Nec licet tantùm Imperatori, sed & oportet illum, si aliter victoriam conciliare nequeat, tali falso sermone uti: ut scilicet his à quibus belli summa ipsi commissa est, suam fidem & diligentiam probet.

XXII. Sunt adhuc multa alia, in quibus falso sermone uti non tantùm licet, sed & quandoq; laudabile est. Quis id culper, quod sanctus Josephus duriusculè initio tractavit fratres suos, hosq; se pro exploratoribus habere dixit, cum tamen satis sciret, eos hac quidem culpâ prorsus vacare, nec pro exploratoribus eos haberet? Quis non magnopere laudandum putet, quod sapientissimus Regum Salomon, ut verù eliceret, falso sermone usus est, simulavitq; quasi vellet infantem in partes secari, quod tamen revera non volebat, sed nec fieri fas

erat? Sanè in sacris literis tantum abest, ut ejus simulationis ulla reprehensio appareat, ut & omnis populus sapientiam Regis hinc agnovit, & sacra scriptura ipsa id facti haud obscure collaudet. *Quis* porrò Elisæum Prophetam percasse credat, cum venientes ad se capiendum, falso sermone elusit, dicendo, virum quem quærent, esse in aliâ urbe, inq; ipsam Samariam, ubi in hostis potestate futuri erant, eos perducendo?

XXIII. Hæc licet tam clara ac manifesta sint, ut nihil possit magis: sunt tamen Viri docti, qui contendunt, nullum falsum sermonem vacare culpâ. Franconis Burgersdicii dissertationem supra vidimus, atq; excussimus. Cl. Hornejus quoq; in Philosophiâ morali, ubi de veracitate agit, de triplici quod unâ cum aliis numerat mendacio, tantum sic sentit, unum altero majus aut minus peccatum esse, nullum autem eorum culpâ prorsus vacare. Censet item insigniter errasse Eustratium, quod is quoq; in eam sententiam, in quam nos supra, differuit. non tantum enim id rectæ rationi, sed & ipsi Aristoteli directè repugnare. Laudat quoq; illud Augustini ex ejus Enchiridio: *Interest æquidem plurimum, quâ causâ, quo fine, quâ intentione quid fiat: sed ea quæ constat esse peccata, nullo bona causa obtentu, nullo quasi bono fine, nullâ velut bonâ intentione facienda sunt.*

XXIV. Nos Viro Clarissimo, quem ob magna merita magni sanè æstimamus, hac in parte adstipulari non sustinemus. Eustratii quædam verba producta sunt supra. Quibus gemina sunt in Commentario ad tertium Ethicorum. Quæ an ipsi Aristoteli repugnent, non libet nunc operosè exquirere: neque si repugnarent, propterea continuo & falsa forent. Repugnare verò & rectæ rationi, nobis, ut supra professi sumus, non liquet. Augustini illa laudo, non improbo, sic generaliter intellecta. Quæ peccata esse satis constat, ea si in bonum finem peragantur, peccata esse non desinunt utique. Si quis eripiat uni homini, ut habeat quod det alteri, id æquè pravum est, ac si eo fine eripiat, ut habeat quod convertat in suos usus. Ita quoq; si quis hominem interimat, quem certò videt interempturum alium quendam, nisi ipse interimatur, is culpâ minimè vacabit. Talibus ingerendum merito est, non esse facienda mala, ut inde eveniant bona. Nam alteri suum eripere, hominem privatâ autoritate interimere,

manu

manifesta peccata sunt. At falso sermone uti tale quid est, quod prout animus eo utentis, & finis se habet, vel bonum, vel malum, vel indifferens est; non secus quam ambulatio aut manus extensio pro diversitate animi vel bona, vel mala, vel *ἀδιάφορα* est. Qui manum extendit, ut dum esurit, cibum sumat, is nec bene nec male agit. Qui extendit, ut alteri vitam adimat, is male agit. Qui denique extendit, ut aliquis probi hominis vitam conserve, is recte agit ac laudabiliter.

XXV. Cæterum falsi sermonis usum rectum non tam frequentem esse quam veri, facile sanè largimur. Vero sermone in societate humanâ plerumque uti oportet: falso autem uti rariusculè modo vel licet, vel oportet. Tunc falso sermone uti pessimum est, si is alteri incommodet, ipsumque bonis suis privet. Ex gratiâ, si is qui merces venales habet, falso sermone commedet eas quæ viles sunt, quod pluris emanatur ea, quam par erat. Vetus lex Attica fuit, *καὶ τὴν ἀγορὰν ἀψευδῆν*. Tullius cum in tertio de officiis differuisset, vitia mercium malè celari vendentibus, subdit deinde: *Quòd si vituperandi sunt qui reticuerunt: quid de iis existimandum est qui orationis vanitatem adhibuerunt?* hoc est, qui falso insuper sermone sunt usi, & vitiosas merces laudarunt. Paucis interjectis hæc addit: *Nec ut emat melius, nec ut vendat, quicquam simulabit aut dissimulabit vir bonus.* Quòd verò paulò ante approbare videtur definitionem *doli mali* quam Aquilius dederat, cum esset scilicet *aliud simulatū, aliud actum*; quòd item secundum istam definitionem, *ex omni vitâ simulationem ac dissimulationem tollendam* scribit, id nimis crudè dictum meritò censeri debet.

XXVI. Deinde etiam pessimum falsi sermonis genus est, si quis sibi virtutem aut scientiam arroget quam non habet. Per se illud laudabile est, virtute aut scientiâ, siquam habeas, te ostentare velle, atque ut propterea honorè, avidè requirere. Quantò igitur pejus est arrogare sibi quæpiam quod non habet? Philosophus in quarto de moribus cap. 13. de talibus hunc in modum: *δοκεῖ ἢ ὁ μὲν ἀλάων, προσηγορικῶς ἢ ἐνδόξων εἶναι, καὶ μὴ ὑπαρχόντων, καὶ μείζων ἢ ὑπάρχει.* Cæterum qui falso sermone sibi virtutem aut scientiam arrogant quam non habent, illi diversorum sunt generum. Quandoque id gloriæ captandæ causâ faciunt: aliàs verò captandi lucri causâ.

Et peiores quidem sunt, qui captandi lucri causâ id faciunt, atque ut provincia quædam ipsis demandetur, cui sustinendæ ipsi non sunt apti. ita enim fit, ut ad ipsam injustitiam pareatur gradus, quique operâ hominis se ufuros sperant, uti illâ postea non possint, suisque bonis priventur ac defraudentur. Philosophus prædicto loco: *εἰ ἐνεκά πινυ* (*μείζω τῶν παροχόντων παροσποιήται*) ὁ μὲν δόξης ἢ τιμῆς, & λίαν ψεκτός, ὡς ὁ ἀλάζων. ὁ δὲ δέγυρτες ἢ ὅσα εἰς δέγυρτον ἀρχημονέσει.

Censet & Philosophus, si quis gloriæ modò aut honoris captandi causâ falso sermone utatur, eum non tam vituperandum esse, quàm illum qui pecuniæ acqvirendæ causâ id facit.

XXVII. Sed autumat quoque Philosophus fieri posse, ut quis majora sibi arroget quàm habeat, nullius rei causâ, non gloriæ scilicet nec lucri captandi. Dissert de eo sic: *Ὅτι αὐτὴν μᾶλλον ἢ κακὸς, vanus tamen potius videtur quàm malus.* Ceterum & hoc observare licet, esse homines quibus falso sermone uti volupe est, non ut arrogant sibi quòd non habent, sed & citra istam causam. Quibusdam moris est falso sermone uti, modò ne desit quod garriant, & ut sodales suos, novitatis avidos, falso sermone detineant, seque ipsis gratos faciant. Atque hi revera μάταιοι vani sunt, quòd facta fingunt quæ non sunt facta, eaque credere jubent alios. Ipsi quoque sermones istiusmodi τῶν ματαίων κενῶν λόγων, ματαιολογιῶν, κενοφωνιῶν, mendaciorum denique appellationibus sunt dignissimi. Apprimè talibus congruit, quod in Ecclesiaste cap. VI. v. II. dicit Salomon: *רבים דברים תרבה תבטלן* multi sermones multiplicant vanitatem. Pertinent quoque sermones illi ad eos quos Hebræi בטלים דברים otiosos, leves, inanes, itemque שחף בטלן appellunt. In N. T. & quidem Matth. XII. 36. notantur quoque nomine ῥήματ' δέγυρ. Ad quem locum Evangelistæ S. Hieronymus sic commentatus est: *Ociosum verbum est quod sine utilitate & loquentis dicitur & audientis, si ommissis seriis de rebus frivolis loquamur, & fabulas narremus antiquas.*

XXVIII. In

XXVIII. In talibus quæ sive alter sciat, sive nesciat, perinde est, hoc est ex quorum nec scientiâ, nec inscientiâ ipsi damnum oriri potest, semper utendum est sermone vero, nunquam falso. Aristoteles id vocat, ἐν οἷς μὴ διαφέρει, ἀληθεύειν. Et hoc solum quidem ipse pertinere ait ad eam virtutem quam τῆ ἀλαζονείᾳ & τῆ ἐραυείᾳ opponit. Non de eo intelligi volumus, inquit (τὸ ἀληθεύειν) qui in pactis verum dicit, nec de iis quæ ad iniustitiam ac justitiam spectant: hæc enim sunt alterius virtutis: sed de eo, ὃς ἂν μηδενὸς πείσῃ διαφέρειν, ὅς ἔν λόγῳ ἔν βίῳ ἀληθεύει, τῷ τὴν ἕξιν πείσῃ εἶναι. qui cum nihil huiusmodi interest, tamen & sermone & vitâ verum proficitur, propterea quod ex habitu talis est. Ita verò nec ad ἀλαζονείαν, quam veracitati opponit, Philosophus referre poterit, si quis ἀλαζῶν arrogans se scientiis ac artibus instructum, mentiat, eo sine ut lucrum capret. Hoc enim manifestè εἰς ἀδικίαν κορτεῖται ad iniustitiam tendit, ut ipsius Philosophi verbis utar, quæ in cap. XIII. lib. IV. Eth. habet. Qui scientiâ hominis uti vellent, & iccirco nummos solvunt, ii sanè defraudantur, injusteque privantur suis bonis; non aliter quàm is qui nimio emit viles merces, quod hæc a venditore laudatæ fuerant.

XXIX. Expositum ita est, ubi sermone vero uti oporteat: ubi item vel liceat vel oporteat falso uti. Quid autem verus sermo? Est, ut initio dictum est, talis qui cogitationis veræ signum est, qui quæ ipsas res conjungit, quæ conjungendæ sunt, aut quæ sunt separandæ, eas separat. Falsus contra est, qui signum est cogitationis falsæ, qui quæ ipsas res vel malè separat, vel malè conjungit. Sed dices, non posse id semper fieri, ut tali sermone utamur. Quandoquæ enim ipsos nos non posse cogitationem veram habere, propterea quod sæpe falsum narretur ab aliis, quibus tuto accredi posse nos putemus, & tamen decipiamur. Neque id requiritur à nobis, ut semper orationem proferamus, qui tum veræ cogitationis signum sit, tum ipsas res rectè conjungat aut separat. Ubi ipsi certi non sumus, quid cogitare debeamus, ita ut cogitatio nostra sit vera, non mirum est, si nec orationem proferre valeamus quæ vera sit. Requiritur tantùm à nobis illud, ut, quoad ejus fieri potest, de certis quibusdam rebus sermone vero utamur.

XXX.

XXX. Deinde dices, posse fieri, ut oratio externa quidem satis rectè res conjungat aut separat, nec ipsa tamen cogitationis veræ sit signum. Exempli causâ: si quis verum pronunciet in scius, cumque dicere vellet falsum, tunc oratio externa sanè ipsas res rectè conjungit aut separat, nec ipsa tamen cogitationis veræ videtur signum esse, propterea quòd ista cogitatio quam homo habet, est falsa. Sanè ita est: non existit tunc in ipso illo homine cogitatio vera, atque igitur nec cogitationis alicujus quæ in isto homine existat, potest signum esse. Sufficit autem quòd ista oratio ad cogitationem veram significandam apta est, quòdque ipse ille qui audit, non aliter conjicit ac existimat, quam tum sermonem istum ipsas res rectè conjungere aut separare, tum ipsum quoque hominem qui sermonem profert, cogitatione suâ rite res conjungere aut separare.

XXXI. Cæterum qui sermone utitur qui ipsas res satis rectè conjungit aut separat, nec tamen in mente suâ cogitationem habet cujus sermo iste simul sit signum, sed cogitationem habet contrariam, is propter sermonem istum nullam meretur laudem; propterea quòd sermonem verum profert in scius, & cum se falsum proferre putat. Contrà, si quis se veram cogitationem habere putet, & orationem quoque proferat, quam tum veræ quam habeat cogitationis signum esse, cum ipsas res rectè conjungere aut separare credat, & fallatur tamen: non est is propterea usquequaque reprehendendus. Tantùm providendum, ne nimis facile credamus unicuique, nevé in errorem nos adduci patiamur. Quidam hinc distinguunt inter veritatem Logicam & Ethicam. Et illam quidem dicunt esse convenientiam orationis eum re, hanc verò convenientiam orationis cum mente. Si igitur falsum quis cogitet, ubi se verum cogitare credit, & sermonem proferat, qui falsæ istius cogitationis sit signum: sermo iste solummodo propterea verus dicendus fuerit, quòd sic res conjungit aut separat, ut ipse homo in mente suâ facit. Nobis v. non placet, sermonem aliquem qui ipsas res non rectè conjungit aut separat, tantùm propterea verum dicere, quòd cum proferentis mente congruit. Dicimus & hunc esse falsum sermonem: sed talem qui non debeat reprehendi.

XXVIII. In talibus quæ sive alter sc
 est, hoc est ex quorum nec scientiâ, nec insci
 potest, semper utendum est sermone vero, n
 teles id vocat, ἐν οἷς μὴ διαφέρει, ἀληθεύειν.
 ipse pertinere ait ad eam virtutem quam τῆ
 νεία opponit. Non de eo intelligi volumus,
 qui in pactis verum dicit, nec de iis quæ ad in
 stant: hæc enim sunt alterius virtutis: sed de
 διαφέρει, ὅτι, ἐν λόγῳ ἐν βίῳ ἀληθεύ
 εἶναι. qui cum nihil hujusmodi interest, tamen
 profitetur, propterea quod ex habitu talis
 ἀλαζονείαν, quam veracitati opponit, Philo
 si quis ἀλαζονῶν arrogans se scientiis ac artibu
 tur, eo sine ut lucrum capret. Hoc enim
 ζουταίνας ad injusticiam tendit, ut ipsius Philo
 cap. XIII. lib. IV. Eth. habet. Qui sapientiâ
 iccirco nummos solvunt, ii sanè defraudant
 suis bonis; non aliter quàm is qui nimio emi
 à venditore laudate fuerant.

XXIX. Expositum ita est, ubi serm
 ubi item vel liceat vel oporteat falso uti. Q
 Est, ut initio dictum est, talis qui cogitationis
 ipsas res conjungit, quæ conjungendæ sunt, a
 eas separat. Falsus contra est, qui signum es
 que ipsas res vel malè separat, vel malè conju
 posse id semper fieri, ut tali sermone utamur.
 nos non posse cogitationem veram habere, p
 sum narretur ab aliis, quibus tuto accredi posse
 decipiamur. Neque id requiritur à nobis, ut i
 feramus, qui tum veræ cogitationis signum
 conjungat aut separat. Ubi ipsi certi non si
 beamus, ita ut cogitatio nostra sit vera, non
 nem proferre valeamus quæ vera sit. Requ
 lud, ut, quoad ejus fieri potest, de certis quibu
 ro utamur.

perinde
 um oriri
 Aristo-
 quidem
 τῆ ἐρω-
 θευτικῶν
 iam spe-
 ος πιστε
 πιστε
 à verum
 nec ad
 poterit,
 mentia-
 ἀδικίαν
 r, quæ in
 ellent, &
 privantur
 quod hæ
 porteat:
 s sermo?
 est, quiq;
 parandæ,
 falsæ, qui
 lices, non
 nim ipsos
 sæpe fal-
 & tamen
 nem pro-
 res rectè
 gitare de-
 ec oratio-
 à nobis il-
 rmone ve-
 XXX.

